

นกชนิดใหม่ (new record) และรายงานการพบนกพงปากยาวในบึงบอระเพ็ด

ไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ, ทิฐิ สอนสา, กุลธิดา อธิธิพร และวจนพร เทพศร

ไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ, ทิฐิ สอนสา, กุลธิดา อธิธิพร และวจนพร เทพศร. 2552. นกชนิดใหม่ (new record) และรายงานการพบนกพงปากยาว ในบึงบอระเพ็ด. หน้า 183-189. ใน *ผลงานวิจัยและรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2552*. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.

คำนำ

บึงบอระเพ็ดเป็นบึงน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดของภาคเหนือตอนล่าง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอชุมแสง และอำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ มีเนื้อที่ 132,737.14 ไร่ เดิมบึงแห่งนี้มีสภาพเป็นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำธรรมชาติต่างๆ ไหลมารวมกันและไหลผ่านพื้นที่ ลงสู่แม่น้ำน่าน ในปี พ.ศ. 2470 ได้มีการสร้างทำนบกั้นน้ำและประตูระบายน้ำทำให้เกิดเป็นบึงน้ำจืดขนาดใหญ่ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2546) บึงบอระเพ็ดเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากเป็นระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างระบบนิเวศน้ำและบก เนื่องจากมีลำน้ำ ลำห้วยไหลลงสู่บึง จึงพัดพาตะกอนและธาตุอาหารมาสะสม ทำให้อุดมด้วยพรรณพืชนานาชนิด โดยเฉพาะพันธุ์ไม้้ำเกิดเอกลักษณ์เหมาะแก่การเป็นที่อยู่อาศัยของนกนานาชนิดทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพ

จากความหลากหลายของถิ่นที่อยู่อาศัย บึงบอระเพ็ดจึงเหมาะแก่การเป็นที่อยู่อาศัยของนกนานาชนิดที่หากิน และแพร่ขยายพันธุ์ของนกทั้งที่เป็นนกน้ำและนกที่หากินตามชายฝั่ง บึงบอระเพ็ดยังเป็นแหล่งพักพิง (Habitat) ของนกอพยพหลาย ๆ ชนิด และจากการดำเนินงานศึกษาวิจัยและสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำบึงบอระเพ็ดของสถานีวิจัยสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ดในโครงการสำรวจความหลากหลายชนิดของนกในพื้นที่ชุ่มน้ำ บึงบอระเพ็ด และโครงการใส่ห้วงขาเพื่อศึกษานกอพยพ ในกลุ่มนกเกาะคอน (Passeriformes) ทำให้พบนกชนิดใหม่ (new record) ของประเทศไทย 2 ชนิด และพบนกพงปากยาว (Large-billed Reed Warbler) ซึ่งเป็นรายงานที่ 4 และนกตัวที่ 3 ของประเทศไทย

รายงานการพบนกพงนาพันธุ์อินเดีย (Blyth's Reed Warbler : *Acrocephalus concinens*) ครั้งแรก
ในประเทศไทย

เช้ามีดของวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2550 ทีมวิจัยโครงการ “การใส่ห่วงขาเพื่อศึกษานกอพยพในกลุ่มนกเกาะคอน” ของสถานีวิจัยสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด อันประกอบด้วย คุณกุลธิดา อธิธิพร ผู้ช่วยนักวิจัย คุณมงคล โมรา ผู้ช่วยนักวิจัย คุณสุนทร มั่นแถว และคุณวิษณุ ปั้นชูศรี พนักงานราชการ ได้ตั้งข่ายดักจับนกบริเวณเกาะวัด ซึ่งเป็นเกาะที่อยู่ทางทิศตะวันตกของบึงบอระเพ็ด โดย ตั้งตาข่ายครอบคลุมถิ่นที่อยู่อาศัยของนก 3 ลักษณะ คือ ป่าพงบริเวณชายน้ำ ป่าพงที่ขึ้นแน่นทึบ และ ป่าโปร่ง (มีต้นไม้ขนาดใหญ่ไม่มีไม้พื้นล่าง และมีป่าพงล้อมรอบ) ส่วนใหญ่นกที่จับได้ในโครงการนี้จะเป็นนกในสกุล *Acrocephalus* หรือที่คนไทยเรียกกันว่า “นกพง” มักอาศัยตามป่าพงหรือป่าเตี้ยใกล้แหล่งน้ำ เป็นนกกินแมลง แต่ก็กินอาหารที่มีขนาดเล็กๆ ด้วย ทั่วโลกพบ 34 ชนิด ประเทศไทยพบ 8 ชนิด ได้แก่ นกพงคิ้วดำ (*A. bistrigiceps*) นกพงนาหิมาลัย (*A. agricola*) นกพงนาพันธุ์แมนจูเรีย (*A. tangorum*) นกพงนาพันธุ์จีน (*A. concinens*) นกพงปากยาว (*A. orinus*) นกพงใหญ่พันธุ์อินเดีย (*A. stentoreus*) นกพงใหญ่พันธุ์ญี่ปุ่น (*A. orientalis*) และนกพงปากหนา (*A. aedon*) (Birdlife International, 2007)

เมื่อเวลา 09.30 น. โดยประมาณ ทีมวิจัยจับได้นกพงขนาดเล็กที่มีความคล้ายคลึงกับนกพงนาพันธุ์จีน (Blunt-winged Reed Warbler) ติดตามถ่ายภาพบริเวณป่าพงที่ขึ้นแน่นทึบจึงได้ทำการเก็บข้อมูลทางชีวสัณฐานพร้อมทั้งใส่ห่วงขาเพื่อศึกษาถึงเส้นทางอพยพต่อไป แต่เนื่องจากนกพงที่จับได้ในครั้งนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากนกพงชนิดอื่น ๆ ที่เคยจับได้ คือมีปากที่ยาว จึงได้ทำการปรึกษากับ ผศ. ฟิลลิป

ดี ราวด์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านปักษีวิทยาของประเทศไทยซึ่งมาช่วยปฏิบัติงานวิจัยในขณะนั้น และได้ให้คำแนะนำว่าควรเก็บข้อมูลทางชีวสัณฐานเพิ่มเติม โดยการวัดสูตรปีก (wing formula) ซึ่งข้อมูลที่ได้คือนกพงชนิดนี้มีความยาวปีก 60.5 มิลลิเมตร ความยาวหาง 51.0 มิลลิเมตร ความยาวปาก 18.4 มิลลิเมตร ขนปลายปีกเส้นที่ 3,4 มีความยาวมากที่สุด ขนปลายปีกเส้นที่ 1 มีความยาวเท่ากับขนคลุมปลายปีก และขนปลายปีกเส้นที่ 2 มีความยาวเท่ากับขนปลายปีกเส้นที่ 6,7 มีน้ำหนักตัวเพียง 9 กรัม

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบว่อกพงที่จับได้เป็นนก Blyth's Reed Warbler (*Acrocephalus dumetorum*) ซึ่งได้รับคำแนะนำจาก ผศ. ฟิลลิป ดี ราวด์ ให้ตั้งชื่อภาษาไทยว่า “นกพงนาพันธุอินเดีย” เนื่องจากในฤดูอพยพลงมาทางใต้นั้นพบที่อินเดียเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามเคยมีการคาดการณ์กันมานานแล้วว่าน่าจะพบนกชนิดนี้ได้ในประเทศไทย

นกพงนาพันธุอินเดียที่จับได้มีลักษณะโดยทั่วไปดังนี้ ลำตัวด้านบนมีสีน้ำตาลปนเขียว ด้านล่างของลำตัวสีจางกว่าด้านบน ออกและสีข้างมีสีน้ำตาลปนเหลืองซีดกว่าด้านบน ขนคลุมหางสีน้ำตาลอ่อน ขาสีน้ำตาลเทา ที่น่าสนใจคือขนคลุมตัวเป็นขนที่ใหม่ซึ่งบ่งบอกได้ว่าเพิ่งผลัดขนเสร็จสิ้นได้ไม่นาน นกชนิดนี้วางไข่ครั้งละ 4-6 ฟอง ทางตอนเหนือของยูเรเชีย (Wikipedia, 2007) ในฤดูหนาวส่วนมากจะอพยพมาที่อินเดีย ส่วนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบที่ประเทศเมียร์มา (Round, pers. comm.) การพบในครั้งนี้ถือว่าการพบครั้งแรกในประเทศไทย

รายงานการพบนกเป็ดผีคอดำ (Black-necked Grebe : *Podiceps nigricollis*) ครั้งแรกในประเทศไทย

เที่ยงกว่าของวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2550 คุณพนม คราวจันทร์ทิก เจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด ซึ่งกำลังออกสำรวจนกเป็ดผีใหญ่ (Great Crested Grebe) บริเวณด้านทิศตะวันออกของบึงบอระเพ็ด (หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า แหลมนา) ได้โทรศัพท์หาคุณทิว สอนสา ผู้ช่วยนักวิจัยประจำสถานีวิจัยสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด แจ้งข่าวการพบนกเป็ดที่ไม่เคยพบเห็น มีขนาดตัวที่ใหญ่กว่านกเป็ดผีเล็ก (Little Grebe) และมีตาสีแดงสด พร้อมทั้งให้ช่วยออกมาดูและจำแนกชนิด

หลังจากที่ได้เตรียมอุปกรณ์ถ่ายภาพและหนังสือตำรา คุณทิวฯ ได้ขับเรือออกไปยังจุดที่พบนกตัวนั้น และเมื่อได้เห็นนก สิ่งแรกที่สะดุดตาคือดวงตากกลมโตสีแดงสดบนหน้าสีดำ ส่วนคางและแก้มมีสีขาวตัดกันอย่างชัดเจน ขนาดตัวใหญ่กว่านกเป็ดผีเล็ก และได้ถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐานยืนยันการพบครั้งนี้ หลังจากนั้นคุณทิวฯ และคุณพนมฯ ได้เปิดตำราตรวจสอบและถกเถียงกันเป็นเวลานาน และด้วยความช่วยเหลือของคุณกุลธิดา อิทธิพร ผู้ช่วยนักวิจัยประจำสถานีวิจัยสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด ทำให้สรุปคาดว่านกที่พบน่าจะเป็นนก Black-necked Grebe จากนั้นจึงแจ้งไปยังคุณไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ หัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด ก่อนออกติดตามกันอีกครั้งในช่วงบ่าย แต่ก็ไม่พบเห็นตัว

เย็นวันนั้นคุณทิวฯ ได้ส่งภาพที่ถ่ายไว้ให้ ผศ. ฟิลลิป ดี ราวด์ และคุณวัชระ สงวนสมบัติ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านปักษีวิทยาของประเทศไทยเพื่อตรวจสอบชนิดนก ไม่นานนักก็ได้รับคำตอบที่น่ายินดี

ทั้งผู้พบและผู้ตรวจสอบ ทั้งสองท่านตอบเหมือนกันว่า “Black-necked Grebe 100 %” สำหรับชื่อไทย ถ้าจะแปลกันแบบตรงตัวน่าจะใช้ชื่อว่า “นกเป็ดผีคอดำ”

วันรุ่งขึ้นคุณทิวา คุณไกรรัตน์ฯ และคุณสมิทธิ สุติบุตร จากสมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติ แห่งประเทศไทย ได้ลงเรือสำรวจนกตัวนี้กันอีกรอบ ก่อนที่จะพบนกอีกครั้งในเวลาประมาณ 15.30 น. คราวนี้มีโอกาสได้สังเกตลักษณะและพฤติกรรมต่างๆ นานพอสมควร

นกเป็ดผีคอดำมีขนาด 28-34 ซม. ใหญ่กว่านกเป็ดผีเล็กนิดหน่อย นกตัวที่พบเป็นชุด ขนออกฤดูผสมพันธุ์ หัวและลำคอสีดำ บริเวณคางและแก้มมีสีขาวชัดเจน ม่านตามีสีแดงสด นัยน์ตาเปิด จุดสีดำเล็กมาก นอกจากนี้ยังมีหนังรอบตาสีแดง ทำให้ดูเหมือนดวงตาโต ปากแหลม สันปากบนค่อนข้าง ตรง จะงอยปากล่างแอนขึ้นเล็กน้อยจึงดูว่าปากงอน บริเวณโคนปากล่างมีแถบแคบๆ สีดำ คอด้านหน้า สีจางกว่าเล็กน้อย ลำตัวด้านบนสีดำ ลำตัวด้านล่างสีขาว สีข้างมีสีดำเข้ม ขณะบินจะเห็นขนกลางปีกสีขาว ชัดเจน เท่าที่สังเกตจะพบหากินตัวเดียวไม่รวมกลุ่มกับนกเป็ดผีเล็ก สำหรับพฤติกรรมหากินจะคล้าย นกเป็ดผีใหญ่มากกว่านกเป็ดผีเล็ก บริเวณที่พบเป็นพื้นน้ำโล่งใกล้กับแนวขอบของกลุ่มพีชน้ำ พวกบัวหลวง บัวสาย และสาหร่ายหางกระรอกขึ้นอยู่

นกเป็ดผีคอดำทำรังวางไข่ในเขตพาลีอาร์คติก ทางตอนใต้และตะวันออกของทวีปแอฟริกา อิหร่าน ทางตะวันตกของปากีสถาน อินเดีย ตอนเหนือของจีน รวมทั้งทวีปอเมริกา ตะวันออกกลาง ปากีสถาน ตอนเหนือของอินเดีย เนปาล ตอนใต้ของจีน เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และอเมริกากลาง สำหรับ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีสถานภาพเป็นนกพลัดหลง โดยพบรายงานแรกที่แคว้นตั้งเกีย ตะวันออกของเวียดนาม รายงานที่ 2 ทางตอนเหนือของเมียร์มา การพบนกเป็ดผีคอดำที่บึงบอระเพ็ด ครั้งนี้จึงเป็นรายงานครั้งแรกของประเทศไทย และรายงานที่ 3 ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นกพงปากยาว (Large-billed Reed Warbler: *Acrocephalus aedon*) ตัวที่ 3 ของไทยพบที่บึง
บอระเพ็ด

นกพงปากยาวเป็นนกในวงศ์นกกระจ่างทั่วโลกพบนกสกุลนี้ 34 ชนิด ในประเทศไทยพบ 9 ชนิด (รวมถึงนกพงพันธุอินเดีย) นกพงปากยาวเป็นนกที่มีข้อมูลน้อยมาก ได้ถูกค้นพบครั้งแรกทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2410 หรือ เกือบ 140 ปีที่ผ่านมา มีเพียงตัวอย่างเดียวที่ถูกเก็บรักษาไว้ จนกระทั่งได้ถูกค้นพบอีกครั้ง เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2549 ที่โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี โดยนกพงปากยาวตัวนี้ได้ถูกตรวจสอบลักษณะทางสัณฐานวิทยาและทางพันธุกรรมเปรียบเทียบกับตัวอย่างต้นแบบ โดยการสกัดสารพันธุกรรมจากขนหาง ผลการตรวจสอบพบว่านกพงปากยาวที่จับได้ครั้งนี้มีลักษณะทางสัณฐานวิทยาและทางพันธุกรรมตรงกับนกพงปากยาว ตัวอย่างต้นแบบในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นนกพงปากยาวที่พบครั้งแรกเมื่อ เกือบ 140 ปีก่อน การค้นพบครั้งนี้จึงถือเป็นการค้นพบครั้งที่สองของโลก ซึ่งสถานภาพของนกพงปากยาว ทำให้นักอนุกรมวิธานสงสัยมาเป็นเวลามากกว่าศตวรรษถึงการคงอยู่หรือสูญพันธุ์ไปแล้วของนกชนิดนี้ จนกระทั่งได้พบอีกครั้งที่จังหวัดเพชรบุรี แสดงให้เห็นว่านกพงปากยาวยังไม่ได้สูญพันธุ์ไปจากโลกนี้ (ราวต์ และสมชาย, 2550)

เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2551 ณ โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี ได้ตั้งตาข่ายดักจับนกเพื่อใส่ห้วงขา พบนกพงชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายนกพงใหญ่พันธุ์ญี่ปุ่นแต่มีขนาดเล็กกว่า ปากเรียวยาว คิ้วสั้น และปีกสั้นกว่า เมื่อกางปีกนก ดูขนปีกเส้นนอกสุดพบว่ายาวกว่าขนคลุมปีกเล็กน้อย และยังพบว่าที่ขาของนกตัวนี้มีห้วงโลหะติดอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งจากการตรวจสอบหมายเลขห้วงขานี้เองจึงทราบว่าเป็นนกพงปากยาวตัวเดิมที่เคยจับได้เมื่อปีที่ผ่านมา (สมชาย, 2551) หลังจากนั้นอีกไม่นานก็พบนกพงปากยาวอีกครั้งบริเวณโครงการพื้นที่อนุรักษ์นกน้ำคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ในวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2551 โดยนกพงปากยาวที่พบในครั้งนี้อธิบายว่าเป็นนกตัวที่สองที่พบในประเทศไทยโดยนกตัวนี้ใส่ห้วงขาหมายเลข 2A 21623 (วรพจน์ และเอกลักษณ์, 2551)

เข้ามิตของวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ.2551 ณ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด ทีมใส่ห้วงขา นกได้ตั้งตาข่ายดักจับนกที่เกาะตาเรือ สามารถดักจับนกได้หลายตัว ในจำนวนนกที่จับได้นี้มีนกพงขนาดเล็ก 1 ตัว มีลักษณะแตกต่างไปจากนกพงที่เคยดักได้มาก่อน จึงทำการใส่ห้วงขาและเก็บข้อมูลทาง สันฐานวิทยารวมถึงการวัดสูตรปีกแล้วนำข้อมูลที่ได้ไปปรึกษากับ ผศ. ฟิลลิป ดี ราวด์ ผู้เชี่ยวชาญด้าน ปีกษีวิทยาของเมืองไทย ซึ่งได้รับคำตอบที่น่ายินดียิ่ง นกที่เราจับได้นั้นคือนกพงปากยาว เป็นนกตัวที่ 3 ที่พบในประเทศไทย จากหลักฐานการพบที่บึงบอระเพ็ดในครั้งนี้น่าจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยยืนยันสถานภาพของ นกพงปากยาวให้ชัดเจนมากขึ้นด้วย

จากการค้นพบนกพงปากยาวที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวิจัยที่ต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับสถานภาพ การแพร่กระจายและนิเวศวิทยาต่างอื่น ๆ อันจะเป็นประโยชน์ ต่อการอนุรักษ์นกหายากชนิดนี้ได้อย่างถูกต้อง รวมไปถึงการรักษาสภาพถิ่นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมเพื่อการ ดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณนักวิชาการด้านปักษีวิทยา และเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ดต่อไปนี้ ที่ให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำในการจำแนกชนิดนก และร่วมสำรวจเก็บข้อมูล

ผศ.ฟิลลิป ดี ราวด์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

คุณวัชร สวงนสมบัติ พิพิธภัณฑสถานชาติวิทยา องค์การพิพิธภัณฑสถานชาติ

คุณพนม คราวจันทร์ทีก เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด

คุณสมิทธิ สุตินบุตร สมาคมนักอนุรักษ์และธรรมชาติแห่งประเทศไทย

คุณโดม ประทุมทอง นิตยสาร Advanced Thailand Geographic

เอกสารอ้างอิง

- ฟิลลิป ดี ราวต์ และสมชาย นิ่มนวล. 2550. การกลับมาแห่งศตวรรษ รายงานการค้นพบนกพงปากยาวครั้งที่สองของโลกในรอบ 139 ปี. วารสารนกทางเขน 24 (1): 8-10
- วรพจน์ บุญความดี และเอกลักษณ์ คันตร. 2551. การพบนกพงปากยาว (Large-billed Reed Warbler) ในพื้นที่อนุรักษ์น่านน้ำค่า. วารสารนกทางเขน 25 (3): 2-4
- สมชาย นิ่มนวล. 2551. การกลับมา (อีกครั้ง) ของนกพงปากยาว Large-billed Reed Warbler; *Acrocephalus orinus*. วารสารนกทางเขน 25 (3): 2
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546. ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำบึงบอระเพ็ด. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. 146 น.
- Craig Robson. 2000. A Field guide to the Birds of Thailand and south-east Asia. Asia Books Co., Ltd. Bangkok. 540 p.
- Birdlife International. 2007. Species factsheet : *Acrocephalus dumetorum*. [[http:// www. Birdlife. org](http://www.birdlife.org)] Downloaded on 26 February 2008
- Wikipedia. 2007. [http : // en. wikipedia. Org / wiki / Blyth's Reed Warbler](http://en.wikipedia.org/wiki/Blyth's_Reed_Warbler). Downloaded on 14 February 2008
-